

TRAKTÁT DE AMORE

VE SVĚTLE
DVORSKÉ
KULTURY

LENKA SVOBODOVÁ

OPERA UNIVERSITATIS MASARYKIANAE BRUNENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA

SPISY MASARYKOVY UNIVERZITY V BRNĚ
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Číslo 410

muni
PRESS

Lenka Svobodová

TRAKTÁT *DE AMORE* VE SVĚTLE
DVORSKÉ KULTURY

Masarykova univerzita
Brno 2012

Recenzovali: prof. PhDr. Petr Osolsobě, Ph.D.
doc. PhDr. Jiří Špička, Ph.D.

Na obálce je použit motiv z Maneského rukopisu písní,
Heidelberg, Universitätsbibliothek.

© 2012 Lenka Svobodová
© 2012 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8219-9 (online : pdf)
ISBN 978-80-210-5986-3 (brožovaná vazba)
ISSN 1211-3034

Obsah

POZNÁMKA K TEXTU	7
ÚVOD	8
1. FENOMÉN DVORSKÉ LÁSKY	10
1.1 Historický přehled bádání	10
1.2 Původ dvorské lásky	19
1.3 Znaký dvorské lásky	22
2. TRAKTÁT <i>DE AMORE</i>	33
2.1. Autor	33
2.2 Datum	36
2.3 Struktura traktátu <i>De amore</i>	37
2.4 Literární vlivy na dílo	39
2.5 Úskalí interpretace textu	40
3. ESTETICKÉ KATEGORIE V TRAKTÁTU <i>DE AMORE</i>	46
3.1 Pojetí lásky	46
3.2 Struktura dialogů	58
3.3 <i>Probitas morum</i> a společenská hierarchie	66
4. FUNKCE NARATIVNÍCH SOUČÁSTÍ TEXTU	76
4.1 <i>Exercitus mortuorum</i>	76
4.2 Rytířovo dobrodružné putování za jestřábem	86
4.3 <i>Praecepta et regulae amoris</i>	92
5. IRONIE A HUMOR V TRAKTÁTU <i>DE AMORE</i>	96
ZÁVĚR	103
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	106
Prameny	106
Sekundární literatura	107

PŘÍLOHA	111
<i>Praecepta amoris</i>	111
<i>Regulae amoris</i>	111

Poznámka k textu práce

Text *De amore* je citován dle vzoru současných anglo-amerických badatelů (K. Andersen-Wyman, J. Scattergood) z dvojjazyčného latinsko-anglického vydání Andreas Capellanus, *On Love*, které vydal a přeložil P. G. Walsh, London 1982. V textu se uvádí za zkratkou DA římskou číslicí číslo knihy, za ním následuje příslušná kapitola a paragraf zaznamenané arabským číslem. V případě třetí knihy se zapisuje paragraf hned za římskou číslicí. Latinský text tohoto vydání pochází z kritické edice *Andreae Capellani regii Francorum De amore libri tres*, ed. E. Trojel, Kopenhagen 1892 (editio altera 1964 München).

Při práci s textem bylo kromě zmíněných vydání přihlédnuto k těmto překladům: Andreas Capellanus, *The Art of Courtly Love*, přel. J. J. Parry, New York 1941; Andreas Capellanus, *Über die Liebe*, přel. Fidel Rädle, Stuttgart 2006.

Pokud není řečeno jinak, je autorkou českých překladů *De amore* autorka této publikace. Originální znění je uvedeno v poznámce pod čarou.

Další zkratky:

A.A. *Ars amatoria*

Etym. *Etymologiae*

Met. *Metamorphoses*

Rem. *Remedia amoris*

Sent. *Sententiae*

Tusc. *Tusculanae disputationes*

Úvod

V Platónově dialogu *Symposion* vysvětluje kněžka Diotima Sókratovi, že láska je touha mítí trvale dobro, a ukazuje mu, po jakých stupních se cesta lásky vedoucí k podstatě krásna ubírá. Nejprve je třeba poznat krásu milovaného těla, od něhož se přejde ke kráse všech těl, protože její podstata je jedna a táž. Další krok vede k odhalení krásy duší, jež je cennější než fyzický půvab. Následuje krása v činnostech, nad ní stojí krása poznatků a zcela na vrcholu se rozprostírá krásno samotné, věčné, jež nevzniká ani nezaniká.¹

O patnáct století později se v jižní Francii objevuje nový kulturní fenomén, který operuje stejně jako Platón s fyzickým a duševním půvabem jako zdrojem vytouženého dobra. Literární díla oné epochy kladou do centra pozornosti ideál krásné a moudré ženy, která inspiruje svého ctitele k zušlechťení vlastních mravů a vykonání velkolepých činů. Tento kult se pěstuje především na šlechtických dvorech, odtud tedy pochází název kurtoazie, česky dvornost či zdvořilost. Svůj výraz nachází především v literatuře. Přestože se jej někteří badatelé snažili vysvětlit jako dobovou realitu, dnes se zdá, že šlo především o ideál, jehož hlavním rysem byla transformace touhy v mravní jednání. Dvorský milovník musel dokázat zmírnit své city a využít je k morálnímu zdokonalení. Literární svědectví v podobě dvorských románů a poezie trubadúrů nám ukazují, že na rozdíl od Platónova učení není dvorská láska uzavřeným a jednotným filozofickým systémem, čímž ostatně ani být nemá. Její hrdinové se zaměřují na fyzickou a duševní krásu jediné osoby, dámy svého srdce, postup ke kráse dalších lidí by pro ně byl nemyslitelný, jejich cesta k dobru končí většinou u krásných činů, jež jsou čas od času odměněny přízní vyvolené. Jedním z mála autorů, kteří, ač pouze velmi okrajově, spojují dvorskou lásku nejen s ušlechtilými činy, ale také s poznáním, je Andreas Capellanus, francouzský kaplan Ondřej, který někdy okolo roku 1180 sepsal svůj latinský traktát *De amore*.

České publikum se o fenoménu dvorské lásky může poučit především zásluhou Václava Černého, který se věnoval jak staročeské milostné lyrice,² tak také románské kurtoazii a německému minnesangu³ a dále zaštitil vydání jednoho z výborů trubadúrské poezie⁴, jež je spojena především s oblas-

1 Viz PLATÓN. *Symposion*. Přel. František Novotný. Praha: Oikoymenh, 2005, s. 52–58.

2 Srov. ČERNÝ, Václav. *Staročeská milostná lyrika*. Praha: Vydavatelstvo družstevní práce, 1948. 313 s.

3 Srov. ČERNÝ, Václav. *Lid a literatura ve středověku, zvláště v románských zemích*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958. 342 s.

4 Srov. *Vzdálený slavíkův zpěv: Výbor z poezie trubadourů*. Vyd. Václav Černý; přel. G. Francel, E. Frynta, P. Kopta, V. Mikeš, O. Nechutová. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963. 289 s.

tí Provence. Z dvorských románů Chrétiena de Troyes, který je považován za hlavního představitele tohoto žánru, byl do češtiny přeložen pouze *Cligès*⁵, třebaže západní badatelé vyzdvihují v souvislosti s tématy dvorské lásky spíše jeho román *Chevalier à la charrette* zvaný též *Lancelot*. Capellanův traktát se dosud české verze nedočkal.

Právě Capellanovo dílo je ústředním tématem této práce, která navazuje na stotřicetiletou tradici bádání v oblasti dvorské lásky, během níž byl traktát podroben analýzám z hlediska kulturně-historického, gramatického, sociologického, psychologického a sémiologického, nicméně jeho přínos k dějinám středověké kultury a estetiky byl naznačen teprve v poměrně nedávné době.⁶ Předložená práce proto sleduje několik záměrů: zkoumá místo traktátu v rámci fenoménu dvorské kultury, snaží se postihnout Capellanův příspěvek ke kategoriím mravní i fyzické krásy a uměřenosti a pomocí analýzy vybraných pasáží hledá hodnotu díla z hlediska literárně-estetického. Specifičnost díla demonstruje na exemplárních částech traktátu a na pasážích, jež lze interpretovat z hlediska humoru a ironie. Tomuto zkoumání předchází úvodní studie, která postihuje hlavní problémy spojené s fenoménem dvorské lásky a stručně nastiňuje základní badatelské přístupy k tomuto tématu. Vzhledem k faktu, že Capellanovo dílo není v českém prostředí příliš známé,⁷ bylo nutné zařadit kapitolu věnovanou historickému kontextu vzniku díla a také četným úskalím, jimž je jeho interpret vystaven.

Práce reflektuje především odbornou zahraniční literaturu a zaměřuje se zejména na výsledky britských, německých a amerických badatelů z posledních třiceti let.

5 CHRÉTIEN DE TROYES. *Cligés: Román lásky a cti*. Přel. Jiří Konůpek. Praha: Odeon, 1967. 221 s.

6 Srov. RUHE, Doris. Intertextuelle Spiele bei Andreas Capellanus. *Germanisch-Romanische Monatsschrift*. 1987, Bd. 37, s. 274; MONSON, Don A. Andreas Capellanus and the Problem of Irony. *Speculum*. 1988, vol. 63, no. 3, s. 539–572.

7 Ze současných českých autorů zabývajících se traktátem *De amore* a dvorskou kulturou uvedme tyto: PELÁN, Jiří. Dvojitá podoba kurtoazní lásky. *Souvislosti: Revue pro literaturu a kulturu*. 2006, roč. 17, č. 4, s. 168–174; SVOBODOVÁ, Lenka. Andreas Capellanus und die Formen der Liebe. In: *Laetae segetes iterum*. Ed. Irena Radová. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 340–345; JIROUŠKOVÁ, Lenka. Středověké učení o lásce v humanistickém hávu? Andreas Capellanus, jeho traktát *De amore* a rukopis pražské Národní knihovny XIV E 29. *Studie o rukopisech*. 2009, č. 39, s. 113–155 (autorka působí ve Freiburgu); SVOBODOVÁ, Lenka. The Rhetoric of Seduction in the Treatise *De Amore*. In: *Aesthetics Revisited: Tradition and Perspectives in Austria and the Czech Republic*. Ed. Mădălina Diaconu, Miloš Ševčík. Berlin – Münster – Wien: LIT, 2011, s. 51–63.